

„Ahol csermelyek és folyók erednek”

Az *Együtt jobb* című antológia a Magyarországon élő tizenhárom – a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény értelmében a Magyar Országgyűlés által elismert – nemzetiség szépirodalmainak első (ugyan rövid, mégis összegzésre törekvő) válogatása. Ez az etnokulturális kötet Magyarország szellemi kincseiből állt össze: a nemzetiségi irodalmak mindegyikét önállóan, ugyanakkor egymással párhuzamba állítva is bemutatja, lehetőséget adva a kölcsönös párbeszédre, egyúttal pedig ez az első kínálózó lehetőség a többségi magyar nemzet irodalmával való összevetésre.

A nemzetiségi irodalmak virágzása és a bennük kiforrott értékek felkeltették Turcsány Péter és az általa irányított Kráter Műhely Kiadó figyelmét. Innen származott az alapötlet. Megvalósítása a kiadóhoz tartozó *PoLiSz* kulturális folyóirat berkein belül történt. Turcsány Péter felajánlotta nekem a létrehozandó „Együtt jobb” nemzetiségi rovat vezetését. A nemzetiségi témakör rendszeres jelenléte az én álmodom is volt, bár azzal a kiegészítéssel, hogy ezeket az irodalmakat bizonyos következetességgel kellene megjelentetni. Szükségesnek tartottam a teljességre törekvő elemzésüket és csoportosításukat, hogy egységes képet lehessen alkotni róluk. Az elképzeléseink egy antológia létrehozásának a szándékában is összetalálkoztak, melynek végső lépése egy könyv lenne. (Összességében tehát nem bővíteni gondoltuk azt a hasznos és gyümölcsöző munkát, amelyet évek óta végzett és jelenleg is folytat a *Barátság* című folyóirat, hanem attól eltérő, új minőséget hívtunk életre.) – A rovat 2011 májusában indult. Célját abban határoztuk meg, hogy összegző bepillantást nyújtson a törvény által nevesített tizenhárom magyarországi nemzetiség irodalmába, egyrészt áttekintve azok történetét és jelenlegi helyzetét, másrészt egymás után bemutatva a bennük rejlő irodalmi értékeket. Az így indított sorozatot másfél évi munka nyomán a *PoLiSz* 2013. január-februári számában zártuk le.

*

KONRAD SUTARSHI (1939) mérnök, költő, publicista, Poznańban született, 1965 óta él Budapesten. A Magyarországi Lengyeliség Múzeuma és Levéltára igazgatója.

Minden nemzetiségi összeállítást – tartalmi rendszerezés alapján – három részre osztottunk:

- egy vagy két tanulmányra – ezek az adott szépirodalom vázlatos történeti áttekintései (összesen 16 tanulmány);
- az adott nemzetiségre jellemző, reprezentatív szépirodalmi összeállításra (ezek összesen 83 szerző verseit és prózai műveit vonultatják fel);
- az összeállításban szereplő szerzők életrajzi adatait röviden felsoroló részre.

Ezen kívül mindegyik összeállítás bővült még egy szerkesztői bevezetővel, amely az adott nemzetiségre vonatkozó kiegészítő tudnivalókat tartalmazza.

A kisebbség nyelvének a használata nem volt előfeltétele annak, hogy egy-egy alkotót az érintett kisebbség kultúrájához tartozónak tekintsünk. Az I. világháború képezte azt az időbeli határt, melytől kezdve figyelembe vettünk egy-egy szerzőt a szépirodalmi szövegek válogatásánál.

*

A nemzetiségi irodalmak válogatásnak könyv formában való kiadását egy szerény, jelzésértékű összeállítás egészíti ki, amely a tizenhárom nemzetiség képzőművészeti kincsestárából szemezget (43 képzőművész 43 műalkotását idézi meg). Az antológia e részével – a témához képest csekély terjedelme ellenére – azt kívántuk érzékeltetni, hogy a nemzetiségek a gazdag irodalmi alkotói tevékenységek mellett a képzőművészetek terén is érdekes és eredeti művészi megnyilvánulásokat tudnak felsorakoztatni, amelyek átfogóbb és részletesebb bemutatást is megérdemelnének egy önálló nemzetiségi album megjelentetésének a keretében.

*

Az antológia összeállítása során szembesültem néhány fontos kérdéssel, amelyek a nemzetiségi társadalmi közösségekre jellemzők. Egyes tanulmányírók is említést tettek ezekről, én pedig felsoroltam a könyv bevezetőjében. Természetesen alapvető és általános érvényű lehet a megállapítás, miszerint valamely nemzeti vagy nemzetiségi kisebbséghez való tartozás legfontosabb ismérve a nyelvhasználat. Ezt figyelembe véve és méltányolva, számos további kérdés mellett sem lehet közömbösen elmenni. Ezek közül mindenképp az alábbiakat célszerű megvizsgálni:

- A nemzetiség saját nyelvének használata mennyire fontos az irodalmi alkotómunkában? – Az alapkérdést itt rögtön kétfelé lehet bontani: egyrészt amikor a nemzetiségi nyelv megegyezik az anyaországban használt irodalmi nyelvvel; másrészt, ha a nemzetiségi nyelvjárással annyira erősek, hogy képesek versenyezni a hivatalos anyaországi nyelvvel. Végül mi a helyzet azokkal a nemzetiségekkel, amelyeknek egyáltalán nincsen anyanyelve? Irodalmuk milyen módon, milyen irányokban fejlődhet tovább?

- Amennyiben egy irodalmi alkotás a nemzetiségitől eltérő (pl. többségi, itt magyar) nyelven keletkezett, milyen jellemző kulturális sajátosság kell legyen, hogy nemzetiségi irodalmi műnek (is) lehessen elfogadni?
- Meddig maradhat fenn az irodalmi termőképesség, ha az adott nemzetiség csekélyebb létszámú, és javarészt szórványban él? Ha már végórát éli, milyen körülmények segíthetnék hozzá az újjászületéshez?
- Az anyanemzet (anyaország) közelsége mennyire lehet előnyös az adott nemzetiségi irodalom számára?
- Vajon a nemzetiségi alkotóművészi szervezetek léte képes-e serkentő befolyást gyakorolni az adott nemzetiséghez tartozó írókra és az irodalmi élet művészi termékenységére?

Mindezek a kérdések az egyes nemzetiségek és nemzetiségi irodalmak saját berkein belül jelentkeznek. Ezen kívül további két kérdéskört is tekintetbe kell venni, amelyek legalább olyan fontosak a nemzetiségi irodalmi élet szempontjából. Ezek a következők:

- az ún. „kettős kötődés” problémaköre, vagyis a kölcsönös jó vagy rossz viszony kérdése az egyes nemzetiségek és a többségi (jelen esetben a magyar) nemzet között,
- a nemzetiségi irodalmak és a magyar irodalom kölcsönös kapcsolatainak, hatásainak kérdésköre.

Az említett kérdések közül – az irodalomkritika és az irodalomelmélet szemszögéből – az utóbbit tartom érdekesebbnek, amely eddig még nem kapott kellő figyelmet, tehát érdemben megvitatni sem lehetett. Ezzel a kérdéssel én magam ugyan már korábban több alkalommal is foglalkoztam, de csak a magyar irodalommal összefüggésben, amikor is magyar költők három antológiájának lengyel nyelvű válogatását és szerkesztését végeztem. Először a II. világháború utáni mai magyar költészeti válogatást készítettem el, majd később (egy-egy alkalommal) a határon túli magyar költészet, ezen belül részben a Kárpát-medencei autochton, részben pedig az emigrációs költészet válogatását állítottam össze. Mindegyikük külön-külön minőséget jelenített meg. A történelmi Magyarország határain túlra került irodalmak közös, lényeges tulajdonsága, hogy szinte atavisztikus módon munkálkodnak az anyanyelv s az általa hordozott összes érték megőrzésén. A nyelv ilyenfajta szerepe itt sokkal jobban tudatosodik, mint az anyaországi irodalomban. Az emigrációs irodalomtól érzékelhetően abban különböznek, hogy országaikban jobban ellenállnak a többségi etnikum nyelvi és kulturális hatásainak, ezenkívül ősi nemzetiségi közösségekben jönnek létre, ezért képesek nemzedékről nemzedékre megújulni. Ezzel szemben az emigrációs irodalmat főleg a kivándoroltak első nemzedéke műveli.

Az itt felvázolt tézisek és észrevételek a kötetben bemutatott szöveggyűjteménnyel együtt kiindulási alapként szolgálhat majd az elkövetkező, szélesebb körű és elmélyültebb vizsgálatokhoz.

Sutarski Szabolcs fordítása